

Dos.Dr. Telman Nusretoğlu

Hazar Üniversitesi Öğretim üyesi

Asya siyasetinin istikameti

<https://www.turkivegazetesi.com.tr/yazarlar/genis-aci-fikir-ve-tartisma/619816.aspx>

18 Temmuz 2021

Ankara'nın Rusya'yla geliştirdiği mutabakat iklimi ve Çin'le diyalogu göz önünde bulundurulduğunda; Libya, Suriye, Güney Kafkasya'da olduğu gibi Türkiye, Afganistan'da denge kurucu, istikrar sağlayıcı bir güç olarak varlık gösterebilir.

ABD'nin, ülkeyi mücadele ettiği Taliban'a bırakarak süratle Afganistan'ı terk etmesi, nereden bakarsak bakalım iflasın ilanından başka bir şey değildir.

Orta Asya'da Türk-Rus mutabakatı, elzem görünmektedir.

ABD'nin uzun süren görüşmelerden sonra Taliban'la mutabakata vararak Afganistan'dan çekilmeye başlaması ve sonrasında Afganistan'ın hızlı bir şekilde Orta Asya devletleri ve İran'la sınırının Taliban güçleri tarafından ele geçirilmesi, "Afgan meselesini" bir defa daha dünyanın siyasi gündemine taşımıştır. Şimdi farklı başkentlerde üzerinde en çok kafa yorulan sorular arasında; koalisyon güçlerinin ülkeyi terk etmesinden sonra Afgan hükümetinin geleceğinin ne olacağı, ülkede bulunan diplomatik temsilcilikleri, olağanüstü durumlarda tahliyelerin gerçekleştirilebilmesi ve her türlü mal sevkiyatı açısından kritik önemdeki Kabil Havalimanı'nı kimin koruyacağı, Taliban'ın bu çıkışıyla hangi jeopolitik konfigürasyonun kurulmasına hizmet ettiği, Sovyet ve ABD tecrübesinden farklı olarak Afgan halkıyla din-tarih-kültür yakınlığı bulunan Türkiye-Pakistan ittifakının Afganistan'da yeni bir mutabakat ve değişim dönemini gerçekleştirmede başarılı olup olmayacağı yer almaktadır. Ayrıca Çin'in yükselişiyile Asya, dünyanın siyasi ve ekonomik cazibe merkezi hâline gelmişken, Afganistan hadiseleri bu safahatı nasıl etkileyecek merak edilmektedir. ABD alelacele ülkeden çekilirken Afganistan'ın geleceği konusunda Türkiye'yle görüşmeleri uzatmasının arkasında yatan strateji acaba nedir? Rus yasalarına göre gayrimeşru kabul edilen Taliban'la Moskova'da

görüşmeler başlatan, Afganistan’la komşu olan eski Sovyet cumhuriyetlerine tehlike karşısında ortak güvenlik şemsiyesi tavsiye eden Rusya’nın, Afgan meselesinde ne gibi tutum içinde olacağı da uzmanların cevaplamaya çalıştığı sorular arasındadır.

DAYATMALAR NETİCE VERMEDİ

İki farklı jeopolitik denklem içerisinde olsa da, Afgan halkına silahla dayatılan Sovyet rejimi gibi ABD demokrasisi de bütün uzantıları, temsilcileriyle birlikte yenilmiş gibi gözüküyor. ABD’nin Afganistan operasyonu ülkeye 1 trilyon dolardan fazla paraya mal olmuş, Irak’ta olduğu gibi orada da sivil ve asker tüm taraflardan binlerce insan hayatını kaybetmiştir. ABD’nin “dünya uyuşturucu trafiğinin laboratuvarı” konumundaki Afganistan’dan elde ettiği kazanç, Pentagon generallerinin burada kurguladıkları terörle mücadele oyunu ve sonuçları ise ayrı bir araştırma konusudur. Fakat Afganistan’ı mücadele ettikleri Taliban’a bırakarak, süratle ülkeyi terk etmeleri, nereden bakarsak bakalım iflasın, ABD ufuksuzluğunun ve gerilemesinin ilanından başka bir şey değildir.

AFGANİSTAN’DA TELAŞ VAR

Şimdi Afgan topraklarında, 1989 yılında Sovyet Ordusu ayrılışı öncesinde yaşanan telaşın bir benzeri yaşanmaktadır. Taliban’ın hızlı ilerleyişi karşısında ülkeler diplomatik misyonlarında vazife yapan vatandaşlarının tahliyesi hakkında zihin yormakta, koalisyon güçlerinin güdümünde olan, onların Afganistan’da hâkimiyet kurmasından sonra açılan çeşitli kurum ve kuruluşlarda çalışan, yeni rejimi ve Batılı değerleri savunan Afganları gelecek endişesi sarmakta ve Taliban’ın Kabil’i ele geçirmesi durumunda ülkeyi terk etmenin yolları aranmaktadır.

SINIRLAR HAREKETLİ

Tacikistan resmî haber ajansı “Xovar”ın Sınır Kuvvetleri Komutanlığı’na istinaden verdiği bilgilere göre Taliban’la çatışmalardan kaçan binin üzerinde Afgan askeri, sınırdan geçerek Tacikistan’a sığınmış, Cumhurbaşkanı İ. Rahman,

sınırların korunması amacıyla ÷lkede seferberlik ilan etmiştir. Yer yer el değiştiren ÷lke sınırları dışında, Taliban'ın ele geçirdiği b÷lgeler şimdilik stratejik önemde olmasa da, Özbek nüfusun yoğunlukta olduğu Mezar-ı şerif etrafında çatışmaların şiddetlenmesiyle birlikte Türkiye ve Rusya da orada bulunan konsolosluklarını geçici olarak kapatmak zorunda kalmıştır. Kandahar, Kunduz gibi vilayetlerin Taliban'ın kontrolüne geçmesi Afganistan hükümet güçlerinin Taliban karşısında ciddi bir direniş gösteremediğini de ortaya koyuyor. Taliban'ın çatışma hâlindeki ordu güçlerine yönelik psikolojik operasyonun, dinî-ideolojik propagandasının başarılı olduğu, askerî araç ve gereçlerini, silahlarını Taliban'a teslim eden askerlerin serbest bırakıldığı yönündeki haberler de artmaktadır. Bu defa Taliban geçmişe nazaran daha kapsayıcı ve ılımlı bir siyaset izlemekte, ister Afgan hükümeti isterse de bölgede çıkarları bulunan ÷lkelerle görüşmelerine devam ederek sivil misyon temsilcileri, çeşitli görevler dolayısıyla Afganistan'da bulunan yabancı ÷lke vatandaşlarıyla işinin olmadığını, yalnız ÷lkedeki yabancı askerî güçlere karşı tahammülsüz olacağını ifade etmektedir.

TALİBAN'IN TÜRKİYE TAVRI

Taliban temsilcisi S. şahin'in BBC'ye yaptığı açıklamada İslam dünyasının büyük devletlerinden biri olarak Türkiye'yle iyi ilişkilerden yana olduklarını bildirirse de, Türk askeri de dâhil ÷lkelerinde hiçbir yabancı askerin kalmasını arzu etmediklerini beyan etmesi -Ankara'yla ABD arasında görüşmeler devam ederken- farklı açılardan değerlendirilebilir. Uzmanlar, haklı olarak Taliban'la görüşmeler yapılmadan ve Afganistan'ın geleceği hususunda Pakistan'la bir mutabakat modeli geliştirilmeden Ankara'nın böyle bir kritik misyona istekli olmayacağını ifade etmekte. Kaldı ki Taliban güçleri yeknesak değildir ve Pakistan-Türkiye ittifakının bu yapılanmaya yönelik ciddi hamleler gerçekleştirme imkânı vardır.

İNGİLTERE'NİN ENTERESAN KARARI

Taliban, ticaret yollarının kontrolü açısından kritik önemi haiz Pakistan sınırındaki bazı noktaları ele geçirdiğini duyururken İngiltere'nin koalisyon

hükûmetinin kurulması, Afgan iktidarının parçası olması hâlinde Taliban'la görüşmelere başlayabileceğini beyan etmesi de enteresan gelişmedir. İç savaşın önlenerek mevcut Afganistan hükûmetiyle Taliban mutabakatının sağlanması, ülkede sosyolojik, etnik-dinî açıdan bir uzlaşma ve sükûnetin oluşması, Afganistan barışının Asya'daki iş birliği ve istikrar iklimine katkıları açısından da önemlidir. Tam da burada Türkiye çok kritik bir rol üstlenebilir. Tarihî ve kültürel açıdan Afgan halkının Türkiye'yle derin bağlarının olması, Türk ordusunun koalisyon gücünün parçasıyken Taliban'a karşı askerî operasyonlarda yer almayarak birleştirici tutumu sürdürmesi ve Pakistan'la stratejik ortaklık, coğrafyada yeni bir dönemin başlaması umutlarını artırıyor. Türkiye'nin medeniyet coğrafyalarıyla kucaklaşma stratejisi doğrultusunda yeni oyun kurucu güç olarak Katar'a yönelik Körfez tecridinin etkisizleştirilmesinde; Libya, Suriye, Doğu Akdeniz ve Güney Kafkasya'daki problemlerin çözümünde sergilediği başarılı hamleler de unutulmamalıdır. NATO liderler zirvesinin son toplantısında verilen resimde, bu askerî blokun Rusya ve Çin'in dengelenmesi amilinin lüzumunu da dikkate alarak kritik coğrafyalarda Türkiyesiz hareket etmenin imkânsız oluşu anlaşılmıştır.

Ankara'nın Rusya'yla geliştirdiği mutabakat iklimi ve iş birliği, Çin'le diyalogu göz önünde bulundurulduğunda; Libya, Suriye, Güney Kafkasya'da olduğu gibi Afganistan'da da denge kurucu, istikrar sağlayıcı bir güç olarak varlık gösterebilir. Türkiye'nin sadece Afganistan'la değil Pakistan ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle de bağları dikkate alındığında, yeni süreçte Ankara'nın daha etkili pozisyon üstlenmesi, Türk Ordusunun orada belirleyici konumunu devam ettirmesi kaçınılmazdır. Türkiye'ye İran üzerinden yoğun bir Afgan göçünün geldiği, Avrupa'nın mülteciler konusundaki duyarlılığı da göz ardı edilmemelidir. Bahsettiğimiz bu faktörler bütünü, Türkiye'nin Afganistan'ın istikrarına önem verdiğini gösteriyor. Özbek Türkleri, Afşarlar başta olmak üzere Afganistan'da yoğun bir Türk nüfusu bulunmakta, güvenlik bürokrasisi ve orduda etkileri devam etmektedir. Cumhuriyetin kurulduğu ilk dönemlerden Afgan subayların Türkiye'de eğitiminden bölgesel güvenlik paktı kurulmasına kadar Türkiye'nin Afganistan'la ilişkileri geliştirmeye özel önem verdiği de bellidir.

ÇİN VE RUSYA’NIN TAVRI NE OLACAK?

Güney Kafkasya’dan sonra Orta Asya’da da Türkiye’nin artan tesiri konusunda Rusya ve Çin’in nasıl tavır sergileyeceği de önemlidir. Moskova’dan yapılan açıklamalarda nükleer güç olan Pakistan’ın gözlemci üye sıfatıyla “Rus NATO’su”nda yer almasına yönelik arzu ifade edilmesi, Türkiye’yle iş birliğine verilen önem bu alanda da yeni bir jeopolitik uzlaşma modelinin ortaya konulabileceğini gösteriyor. Rusya’nın sınırlarına yığılan Taliban tehdidini kullanarak Orta Asya Türk cumhuriyetlerini kendi güvenlik şemsiyesi altına almak istemesi, Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoygu’nun Orta Asya ziyareti sırasında bu yönde bazı önerilerde bulunması da, meselenin başka bir boyutudur. Lakin Türkiye’nin de bir müddettir Türk Devletleri Konseyini genişletmek hedefiyle paralel şekilde Türk dünyasının askerî entegrasyonunu da derinleştirme yönünde bir siyaset izlediği görülmektedir. Bu durum Orta Asya’da da Türk-Rus mutabakatını elzem kılmaktadır. Çetrefilli çıkarlar manzarası Avrasya dışı bir aktör olan ABD’nin bölgeden çekilerek geleneksel bölge güçlerini çatıştırmak istediği gibi bir fikri de akla getirebilir. Lakin Türkiye’nin hem Rusya hem de Çin’le karşılıklı menfaatlere dayalı iş birliğinin olduğu, tek yol tek kuşak projesinin gelişiminde tarafların çok istekli davrandığı da unutulmamalıdır. Afgan konusu Çin’in de ticaret yolları ve koridorların güvenliği için destek verebileceği Pakistan-Afganistan-Türkmenistan-Azerbaycan-Türkiye hattında bir güç yükselişini ortaya koyabilir.

YENİ BİR DENKLEM ORTAYA ÇIKACAK

Merkezî Asya, Güney Kafkasya ve Anadolu arasında entegrasyonun derinleşmesi global ve bölgesel güç denkleminde yeni bir durum ortaya çıkaracaktır. Azerbaycan’ın Karabağ Zaferi’nden sonra bütün Avrasya’daki hadiselerin muhtevasını etkileyecek yeni siyasi durum oluşmuş, Şuşa Beyannamesiyle ilan edilen Azerbaycan-Türkiye askerî-güvenlik ittifakı diğer Türk devletlerini de etkilemiştir. Bu stratejik konteks ve bütünlük içinde değerlendirdiğimiz zaman, Türkiye ile Azerbaycan arasında bağlantı sağlayacak Zengezur koridorunun önemi daha iyi anlaşılıyor. Ermenistan’ın reaksiyonuna sebep olsa da, Çin yetkilileri söz konusu koridorun açılmasına destek

vermektedir. Geçen ay Azerbaycan'a resmî seferi sırasında Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'le görüşen Pakistan Kara Kuvvetleri Komutanı Bacvani'nin verdiği mesaj da dikkat çekiciydi: "Sayın Cumhurbaşkanı sizin 'tek millet iki devlet' dediğiniz Türkiye bizim de yüreğimize çok yakındır. Dünyada en güçlü ilişkilerimizin olduğu ülke Türkiye'dir. Üçlü ittifak bölgemiz için büyük imkânlar sunacaktır."

ABD'nin Çin'le ilgili planlarıyla örtüşmese de, bölge dışı aktörlerin taşeronu konumunda olan DEAŞ, FETÖ gibi örgütlere de Asya coğrafyasında hareket imkânı verilmeyeceğini düşünüyorum. FETÖ'nün Orta Asya imamı Orhan İnandı'nın yakalanarak Türkiye'ye getirilmesi yeni dönemin karakteriyle ilgili ipuçları vermektedir...